

HENRYK BIENIEK

Rybnik

Obraz i symbolika pustyni w duchowości biblijnej

Motyw pustyni odgrywa w duchowości chrześcijańskiej znaczącą rolę. Już w Starym Testamencie można wskazać wiele tekstów, w których motyw pustyni staje się nieodłącznym tłem historii Izraelitów. Ogromna bowiem część obszaru tworzącego świat Biblii Starego Testamentu, była pustynna¹. Również w Nowym Testamencie znajdujemy wiele miejsc, w których pustynia odgrywa doniosłą rolę: jako miejsce spotkania z Bogiem, wyciszenia się, czy medytacji. Pustynia i miejsca pustynne (osobne) odgrywają też istotne znaczenie w życiu naszego Pana Jezusa Chrystusa opisanym w ewangeliach. I tak jak życie ludu Bożego Starego Testamentu, a także Jezusa, tak i życie każdego chrześcijanina można porównać do wędrówki przez pustynię. Niniejsze opracowanie stanowi krótką refleksję dotyczącą symboliki pustyni zawartą w trzech punktach: (1) pustynia w duchowości Narodu Wybranego; (2) pustynia w duchowości ludzi Nowego Testamentu; (3) pragmatyczne znaczenie pustyni dla duchowości chrześcijańskiej dzisiaj.

1. Pustynia w duchowości Narodu Wybranego

Najczęściej w Biblii Starego Testamentu pustynia przedstawiana jest jako miejsce wrogie życiu, jako kraina śmierci, która jest odwrotnością do za-

¹ *Atlas biblijny*, Warszawa 1990, s. 13.

mierzonej przez Boga żywotności, życia i urodzajności. Jest to także teren, na którym czyhają na człowieka niezliczone niebezpieczeństwa w postaci demonów głodu, pragnienia, samotności, burz piaskowych, skorpionów i węzów². Stary Testament określa pustynię hebrajskim słowem מִדְבָּר, które oznacza „coś co jest wyludnione i puste” oraz „coś co jest poza”, tzn. co znajduje się poza granicami osiedli, a tym samym poza kontrolą władzy, coś co jest postrzegane przez mieszkańców zarówno miast, jak i mieszkańców wsi jako zasadniczo nieuporządkowane i niebezpieczne siedlisko dzikich zwierząt i wrogich wędrownych plemion. W tekście Iz 21,13-15 czytamy, że było to także miejsce ucieczki i schronienia dla uciekinierów wojennych.

Zasadniczym jednak doświadczeniem pustyni była dla Izraela ucieczka z Egiptu. Wiązała się ona wprawdzie z wyzwoleniem spod jarzma niewoli, zawarciem na Synaju przymierza z Jahwe i przejściem do Ziemi Obiecanej, ale też lud pamiętał jak bardzo mordercza była to droga i wcale nie zamierzał na nią powrócić (Wj 15,22-25; 16,3; Ps 78,40; 95,5). מִדְבָּר pozostała przeto dla Izraelitów zawsze „pustynią wielką i straszną, pełną węzów jadowitych i skorpionów”, „ziemią suchą, bez wody” (Pwt 8,15). Było to miejsce przerażające, na którym ludzie czują się opuszczeni, przerażeni i zagubieni³. Stary Testament przedstawia też pustynię jako obszar, na którym brak lub jest niedostatek wody (Rdz 2,5), co sprawia, że zamieszkanie na niej jest niemożliwe (Iz 6,11). Tę nieurodzajną ziemię zamieszkują jedynie demony (Kpł 16,10), satyry (Kpł 17,7) i inne złe bestie (Iz 13,21; 14,23; 30,6; 34,11-16; Sof 2,13-14). Mimo tak negatywnego — jakby się zdawało — obrazu pustyni, dla człowieka Starego Testamentu מִדְבָּר nie jest jednak miejscem beznadziei, opuszczenia, czy odrzucenia przez Boga. Nie jest to też miejsce mistycznej ucieczki od cywilizacji. Wizja pustyni wiąże się ze swoistym przeżyciem czasu pustyni. Wyjście Izraelitów z Egiptu i wędrówka po pustyni stały się dla Izraelitów typem Bożego środka wychowawczego, który miał skierować myśl narodu ku sprawom zasadniczym oraz przywrócić sens jego życiu i powołaniu⁴. Dowodzą tego przedstawione w czasie wędrówki wzajemne relacje między Bogiem a Narodem Wybranym:

² M. LURKER, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, tł. K. Romaniuk, Poznań 1989, s. 194.

³ P.J. ACHTEMEIER, D. BALY, *Pustynia*, w: TENŻE (red.), *Encyklopedia biblijna*, Warszawa 1999, s. 1035–1036.

⁴ X. LEON-DUFOUR, C. THOMAS, *Pustynia*, STB, s. 838–842.

- Bóg ukazuje Izraelitom prawdziwy sens niewoli, wyprowadza ich z niewoli fizycznej i ukazuje im ich niewolę grzechu i namiętności;
- Naród Wybrany doznaje działania mocy Bożej i Jego miłosierdzia: Bóg daje szmerzącemu ludowi wodę (Wj 15,22-27; 17,1-7), pożywienie (Wj 16,1-3; 11-15), ratuje od śmierci przez węża miedzianego (Lb 21,9), daje im dowody świętości i chwały (Lb 20,13). Czas pustyni jawi się tu jako czas miłosiernej wierności Boga, który ciągle na nowo upomina buntujących się i przeprowadza swoje plany;
- na pustyni Izraelici otrzymują od Boga całokształt nakazów prawnych⁵.

Istotnym elementem wędrówki przez pustynię jest podkreślenie stałej obecności Boga w narodzie. To On ich wspiera, ratuje, pociesza, pomaga, ale i doświadcza zwłaszcza tych, którzy nie są Mu posłuszni.

2. Pustynia w duchowości ludzi Nowego Testamentu

Także w Nowym Testamencie pustynia odgrywa znaczącą rolę. Nowy Testament na określenie pustyni używa greckiego słowa ἡ ἔρημος – „pustkowie, pustynia”, które występuje tu aż 34 razy⁶. Na pustkowiu Jan Chrzciciel wypełnia słowa Izajasza (Iz 40,3) „o wołającym na pustyni” i przygotowującym miejsce dla Pana.

Tak jak Naród Wybrany, tak i Jezus swoją publiczną działalność rozpoczyna od motywu pustyni, gdzie przez 40 dni jest kuszony (Mk 1,12-13 i paralelne Mt 4,1-11; Łk 4,1-13). Cyfra czterdzieści ma tu znaczenie specjalne i symboliczne. Wskazuje ona na odcinek czasu, w którym dzieje się coś bardzo ważnego, zarówno w historii Izraela (Wj 16,25; Pwt 1,3; 2,7; 8,2.4; 29,4; Am 2,10), jak i w życiu pojedynczych postaci biblijnych (Mojżesz: Wj 24,18; 34,28; Pwt 9,9; Eliasz: 1 Krl 19,8). Jest to dla nich czas próby, ale i bliskości Boga (por. Wj 24,18; 34,28; Pwt 9,9). Kuszenie Jezusa przez szatana podkreśla odwieczną — sięgającą raju — walkę wszystkiego co złe, uwodzieli i demoniczne z tym co Boże⁷. W odróżnieniu od Pierwszego Adama

⁵ E. DAHLER, *Miejsca biblijne*, tł. G. Kania, Warszawa 1999, s. 105–106.

⁶ R. POPOWSKI, *Wielki Słownik Grecko-Polski*, Warszawa 1997, s. 232.

⁷ J. CZERSKI, *Jezus Chrystus w świetle ewangelii synoptycznych* (Opolska Biblioteka Teologiczna 42), Opole 2000, s. 63–66.

Chrystus (drugi Adam) na pustyni odnosi nad złem druzgocące zwycięstwo. Szatan zostaje pokonany.

Evangelie wielokrotnie zauważają, że Jezus wybiera miejsca ustronne i pustynne na modlitwę i medytację (Mk 1,45; 6,31; Mt 14,13; Łk 4,42; 5,16). Chrystus według Nowego Testamentu jest wypełnieniem się zapowiedzi odnoszących się do pustyni. On jest „wodą żywą”, „chlebem z nieba”, „drogą”, „przewodnikiem”, „światłością w nocy”, węzłem dającym życie tym wszystkim, którzy na Niego spoglądają z nadzieją ocalenia. Pustynia jako miejsce i jako czas dopełniła się w Jezusie: to co było obrazem i symbolem, typem i zapowiedzią staje się w Nowym Testamencie w Jezusie rzeczywistością⁸

Pustynia jest także istotnym tematem w nauczaniu św. Pawła, który nawiązuje w nim do znaczenia pustyni w czterdziestoletniej wędrówce Narodu Wybranego (1 Kor 10,5-6).

Także autor Apokalipsy nawiązuje do motywu pustyni, która staje się symbolem sytuacji w jakiej znajduje się Kościół popaschalny, prześladowany i żyjący w ukryciu na pustyni, oczekując powrotu Chrystusa i definitywnego kresu potęgi szatana (Ap 12,6.14). Aby zrozumieć apokaliptyczny symbol Niewiasty (Kościola) uciekającej i żyjącej na pustyni należy połączyć go z tekstem mówiącym o Jezusowym rozmnożeniu chleba na pustyni (Mt 14, 13-21 i par.). Jezus dokonał tego cudownego rozmnożenia chleba na pustyni nie dlatego by pokazać swoim, że trzeba żyć na pustyni ale, że rozpoczęły się nowe czasy, w których ludzie żyją w cudowny sposób słowem samego Chrystusa⁹ On bowiem jest przewodnikiem, który wskazuje człowiekowi prawdziwą drogę przez pustynię życia do Ziemi Obiecanej (Nieba).

3. Pragmatyczne znaczenie pustyni dla chrześcijanina dzisiaj

Czasem metaforycznie „pustynią” określa się życie każdego człowieka. Życie to otrzymuje on w darze od Boga i ma z nim do przebycia pewien odcinek czasu i przestrzeni. Tak więc, jak Naród Wybrany wędrował czter-

⁸ X. LEON-DUFOUR, C. THOMAS, *Pustynia*, STB, s. 841.

⁹ *Tamże*, s. 841.

dzieści lat przez pustynię, tak każdy człowiek wędruje przez „pustynię” swojego życia. Biblia ukazuje, że wędrówka ta nie może się zakończyć pomyślnie bez pomocy Boga. Bóg nie wchodzi jednak siłą w życie człowieka, ale stoi obok, zawsze gotowy pomóc. Prośba skierowana do Boga sprawia, że Bóg jest obecny w życiu człowieka, broni go, oświeca drogę i prowadzi prosto do „Ziemi Obiecanej”. Droga przez pustynię, którą Bóg prowadził niegdyś Izraelitów, obrazuje życiowe drogi wszystkich ludzi. W tym wędrowaniu istotne jest, aby człowiek doświadczył Boga, był w stanie Jemu zaufać i zawierzyć. Spełnienie tego warunku gwarantuje każdemu dojdzie do celu¹⁰. Każdy człowiek (Adam) narażony jest również na nieustanne pokusy. I tu wzorem walki chrześcijanina z pokusami i złem jest Jezus zwycięski w walce z kusicielem na pustyni. Nieodzowną przeto pomocą w przebywaniu na pustyni ludzkiego życia jest trwanie w Bogu, szczególnie przez karmienie się Jego słowem (lektura Biblii) i ciałem (kult, Eucharystia, modlitwa) oraz odpowiednią hierarchią wartości (Bóg na pierwszym miejscu).

Das Bild und die Symbolik der Wüste in der Bibelgeistigkeit

ZUSAMMENFASSUNG

Die Wüste war immer eine wichtige Stelle für die Geistigkeit des Menschen. Dort sind sie auch vor verschiedenen Gefahr geflüchtet und den Gott um die Hilfe gebeten.

Dieser Artikel stellt das Bild und die Symbolik der Wüste in drei Teilen dar:

- 1) Die Bedeutung der Wüste in der Geistigkeit des Gottesvolkes.
- 2) Das Bild und die Symbolik der Wüste in der Geistigkeit des Menschen im Neuen Testament.
- 3) Die pragmatische Bedeutung der Wüste in der Geistigkeit der Christen.

Die Israeliten wanderten vierzig Jahre durch die Wüste. Dort wurden sie durch den Gott von dem Bösen befreit und in ein neues Land geführt.

¹⁰ Z. MAREK (red.), *Po co pustynia?*, w: TENŻE (red.), *Jezus działa i zbawia*, Kraków 2000, s. 158.

In dem Neuen Testament tretet das Wort ἡ ἔρημος 34 mal auf. Unser Herr Jesus Christus war auch vierzig Tage in der Wüste. Dort beging Er den Kampf mit den Bösen an, den Er am Kreuz gesiegt hat.

Unser Leben ist auch wie ein Weg durch die Wüste. Jeder von uns Christen muss auch jeden Tag mit dem Bösen kämpfen. Es ist sehr gut wenn wir das zusammen mit dem Gott machen.